СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ
Факултет „Производствен и търговски бизнес“
Катедра „Аграрна икономика“

МЕЖДУНАРОДНА
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА
КОНФЕРЕНЦИЯ

СЪСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМИ ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО И РАЗВИТИЕТО НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО

Свищов, 4 октомври 2019 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 35 години от създаването на катедра „Аграрна икономика“ и е част от научните форуми, отбелязващи 83 годишнината на Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2019

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Почетен председател:
Доц. д-р Иван Марчевски – Ректор на Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов
Председател:
Доц. д-р Марина Николова – Ръководител катедра „Аграрна икономика“
Членове:
Доц. д-р Маруся Линкова
Доц. д-р Виолета Блажева
Доц. д-р Наталия Неделчева
Гл. ас. д-р Радка Ненова
Гл. ас. д-р Цветелина Кабакчиева
Гл. ас. д-р Илияна Кръстева
Ас. д-р Пламен Петров
Докторант Боряна Георгиева

МЕЖДУНАРОДЕН РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Председател:
Проф. д-р ик. н. Сергей Горлов (Русия)
Членове:
Проф. д-р ик. н. Сергей Охрименко (Молдова)
Проф. д-р ик. н. Антонина Ряховская (Русия)
Проф. д-р Маджди Осман (Египет)
Проф. д-р Нидал Шабан (Ирак)
Проф. д-р Dragan Petrovic (Сърбия)
Проф. д-р Sonja Jovanovic (Сърбия)
Доц. д-р Йоана Панагорец (Румъния)
Доц. д-р Марина Николова (България)
Доц. д-р Маруся Линкова (България)
Доц. д-р Bahodirjon Nosirov (Узбекистан)
Доц. д-р Ziyoydin Israilov (Узбекистан)

Научен секретар:
Доц. д-р Маруся Линкова
Технически секретар – Мария Чонова

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-1762-3

СЪДЪРЖАНИЕ

Доц. д-р Марина Николова, Доц. д-р Маруся Линкова
ТРИДЕСЕТ И ПЕТ ГОДИНИ КАТЕДРА
“АГРАРНА ИКОНОМИКА”.....7

Организация и управление на инвестициите и иновациите в агросектора

Профессор, доктор экономических наук Ряховская Антонина Николаевна
СЕЛЬСКОЕ ХОЗЯЙСТВО РОССИИ: ВОЗМОЖНОСТИ
ДЛЯ ОПЕРЕЖАЮЩЕГО РАЗВИТИЯ.....25

Doctor of Science, Professor Sergei Mihajlovic Gorlov, Gorshenin Alexander Yuryevich, Assistant professor, Syromyatnikov Denis Aleksandrovich
МЕТОДОЛОГИЯ АНАЛИЗА ПРОБЛЕМ УПРАВЛЕНИЯ
РАЗВИТИЕМ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА 40

Dr. Abduaziz Abduvasikov, Dr. Bahodirjon Nosirov
THE EVOLUTION OF AGRICULTURAL MARKETS
OF UZBEKISTAN 48

Доц. д-р Гена Велковска
ЕКОЛОГИЧНАТА ОЦЕНКА И ОЦЕНКАТА НА ВЪЗДЕЙСТВИЕ
ВЪРХУ ОКОЛНАТА СРЕДА В КОНТЕКСТА
НА СТРОИТЕЛСТВОТО ВЪРХУ ЗЕМЕДЕЛСКИ ТЕРИТОРИИ.....56

Доц. д-р Искра Маринова Пантелеева
НАУЧНА И ИНОВАЦИОННА ПОЛИТИКА – НЯКОИ
СЪЩНОСТНИ АСПЕКТИ.....63

Доц. д-р Виолета Блажева
КРИЗИТЕ В АГРАРНИЯ СЕКТОР 70

Гл. ас. д-р Радка Ненова
ПРИЛОЖЕНИЕ НА ИНОВАЦИИ В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО
ОТ ЧЕТВЪРТО ПОКОЛЕНИЕ 76

Гл. ас. д-р Елица Лазарова
ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПРИЛАГАНЕ ТЕОРИЯТА
НА ОГРАНИЧЕНИЯТА В АГРОБИЗНЕСА 82

Гл. ас. д-р Явор Станев
СЕЛСКОТО И ГОРСКОТО СТОПАНСТВО
В КРАЙДУНАВСКИЯ РЕГИОН 91

Гл. ас. д-р Милен Динков
ИНОВАЦИИ ЗА ПОСТИГАНЕ НА КОНКУРЕНТНО
И ПРИОБЩАВАЩО ЗЕМЕДЕЛИЕ 97

Доктор по икономика Михаил Билев
ПРОБЛЕМИ И ВЪЗМОЖНОСИ ЗА РАЗВИТИЕ НА
ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ КООПЕРАЦИИ В БЪЛГАРИЯ 105

Докторант Валери Велковски
ПАРЦЕЛАРНИТЕ ПЛАНОВЕ И ТЯХНАТА РОЛЯ
В АГРОУСТРОЙСТВЕНИТЕ МЕРОПРИЯТИЯ 114

Студент Веселин Иванов
СЪСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМИ ПРИ РАЗВИТИЕТО
НА ФАМИЛНОТО ЗЕМЕДЕЛСКО СТОПАНСТВО 123

Предприемачески инициативи и възможности за диверсификация в агробизнеса

Доц. д-р Теодора Филипова
СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА НЕОБХОДИМИТЕ ТЪРГОВСКИ
КОМПЕТЕНЦИИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЖЕНСКО
ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО В ИТАЛИЯ И БЪЛГАРИЯ 133

Доц. д-р Христо Сирашки
ТВОРЧЕСТВОТО В ИНОВАЦИОННАТА ДЕЙНОСТ 139

Доц. д-р Галина Тодорова
СЕЛСКОСТОПАНСКАТА АВИАЦИЯ-АКТИВЕН ПОМОЩНИК ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО В РЕГИОН ПЛЕВЕН 145

Гл. ас. д-р Илияна Кръстева
ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИЕТО НА ПАЗАРА НА РАПИЦА 152

Гл. ас. д-р Цветелина Кабакчиева
ДОХОДИТЕ - НЕОБХОДИМОСТ НА СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЕ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ИКОНОМИЧЕСКА УСТОЙЧИВОСТ 158

Гл. ас. д-р Любка Илиева
ИЗСЛЕДВАНЕ ЗНАЧЕНИЕТО НА ТУРИЗМА ЗА РАЗВИТИЕТО НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ 163

Гл. ас. д-р Венцислав Перков
СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА НЕОБХОДИМИТЕ ЛОГИСТИЧНИ КОМПЕТЕНЦИИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЖЕНСКО ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО В ИТАЛИЯ И БЪЛГАРИЯ 170

Ас. д-р Любомира Тодорова
РЕЛАЦИЯ МЕЖДУ ЛОЗОВИТЕ НАСЪЖДЕНИЯ, ВИНОПРОИЗВОДСТВОТО И ВИНЕНИЯ ТУРИЗЪМ 176

Ас. д-р Павлин Павлов
ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ФИНАНСИРАНЕ НА АЛТЕРНАТИВЕН ТУРИЗЪМ В СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ 182

Финансово-счетоводни аспекти и социално застрахователна защита в селското стопанство

Проф. д-р Андрей Захариев, д-р по ик. Ивайло Маринов
БЪЛГАРИЯ И РУМЪНИЯ ПО ПЪТЯ НА РАСТЕЖА И КОНВЕРГЕНЦИЯТА – СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ И ОЦЕНКА 191

Проф. д-р Атанас Атанасов
ЗЕМЕДЕЛСКИЯТ СЧЕТОВОДЕН ОТЧЕТ КАТО НЕОБХОДИМА БАЗА ОТ ДАННИ ЗА ЦЕЛИТЕ НА СИСТЕМАТА ЗА ЗЕМЕДЕЛСКА СЧЕТОВОДНА ИНФОРМАЦИЯ 200

Доц. д-р Иванка Димитрова, д-р Диана Янкова
СПЕЦИФИЧНИ ОСОБЕНОСТИ ПРИ КАЛКУЛИРАНЕТО И ОЦЕНКАТА НА ЗЕМЕДЕЛСКАТА ПРОДУКЦИЯ 208

Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова
ПРОБЛЕМИ ПРИ СЧЕТОВОДНОТО ОТЧИТАНЕ НА КВОТИ ЗА ЕМИСИИ НА ПАРНИКОВИ ГАЗОВЕ.....216

Доц. д-р Диана Крумова
ВЪПРОСИ НА КОМПЮТЪРНОТО СЧЕТОВОДСТВО В СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ 222

Доц. д-р Венцислав Вечев
ОСОБЕНОСТИ ПРИ ОЦЕНЯВАНЕТО НА ПРЕДОСТАВЕНИТЕ ОБЕЗПЕЧЕНИЯ ОТ ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ПРОИЗВОДИТЕЛИ В БАНКИТЕ.....228

Ас. д-р Пламен Петров
РОЛЯТА НА АГРАРНИЯ СЕКТОР В СИСТЕМАТА НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА.....235

Докторант Станислав Шишманов
ПЛАТЕЖНО ПОСРЕДНИЧЕСТВО НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ ПРИ УРЕЖДАНЕ НА ВЗАИМООТНОШЕНИЯТА МЕЖДУ ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ПРОИЗВОДИТЕЛИ И ДЪРЖАВНИЯ И ОБЩИНСКИТЕ БЮДЖЕТИ.....241

Маркетинг, дистрибуция и търговия със селскостопански продукти

Доц. д-р Пенка Горанова
РЕКЛАМНА КАМПАНИЯ НА ФИРМА “ЖИТАРА” ООД.....251

Доц. д-р Марина Николова
СЪСТОЯНИЕ НА ПАЗАРА НА ЗЕМЕДЕЛСКИ ЗЕМИ
В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ 261

Доц. д-р Симеонка Петрова
ВЛИЯНИЕ НА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯТА НА АГРАРНОТО
ПРОИЗВОДСТВО ВЪРХУ АСОРТИМЕНТНОТО
ПРЕДЛАГАНЕ 273

Доц. д-р Петранка Мидова
ПАЗАРЪТ НА СЛЪНЧОГЛЕДОВО ОЛИО – АНАЛИЗИ
И ПЕРСПЕКТИВИ.....281

Доц. д-р Маргарита Шопова
СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА РЕГИОНАЛНИТЕ РАЗЛИЧИЯ
НА ИЗПОЛЗВАНАТА ЗЕМЕДЕЛСКА ПЛОЩ.....289

Доц. д-р Красимира Славева
СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ ВЪВ ВЪНШНАТА ТЪРГОВИЯ
НА БЪЛГАРИЯ СЪС СЕЛСКОСТОПАНСКИ СТОКИ 296

Доц. д-р Любомир Любенов
СЕГМЕНТИРАНЕ ПАЗАРИТЕ НА ПЧЕЛЕН МЕД
В ОБЛАСТ РУСЕ.....304

Гл. ас. д-р Галя Георгиева
ВИДОВО МНОГООБРАЗИЕ НА БИОПРОДУКТИТЕ
В ОБЛАСТ ВЕЛИКО ТЪРНОВО 309

Доктор по икономика Георги Димитров
ПРИЛОЖЕНИЕ НА МЕТОДИТЕ ЗА БИЗНЕС ПРОГНОЗИРАНЕ
В АГРАРНИЯ СЕКТОР.....317

Докторант Александър Ангелов
УПРАВЛЕНИЕ НА ЗАПАСИТЕ ОТ ДОСТАВЧИЦИТЕ
ВЪВ ВЕРИГИТЕ НА ДОСТАВКА В СЕЛСКОТО
СТОПАНСТВО 330

Студент Надежда Беновска
ХАРАКТЕРИСТИКА НА ХИБРИДЕН СОРТ ЦАРЕВИЦА
КНЕЖА 509. НОВИТЕ ТЕХНОЛОГИИ ПРОМЕНЯТ
ИКОНОМИКАТА 336

Информационни технологии в селското стопанство

Проф. д.ик.н Сергей Охрименко, доц. д-р Агоп Саркисян,
докторант Сергей Пянковский
ИНФОРМАЦИОННО ОСИГУРЯВАНЕ НА ПРОЦЕСИТЕ
ПО УПРАВЛЕНИЕ НА ИЗВЪНРЕДНИ СИТУАЦИИ 347

Доц. д-р Светослав Илийчовски
АНАЛИЗ НА ДИГИТАЛНИТЕ КОМПЕТЕНЦИИ НА ЖЕНИТЕ
ПРЕДПРИЕМАЧИ В БЪЛГАРИЯ И АНГЛИЯ 354

Антоний Богданов
ИТ АВТОМАТИЗАЦИЯ В ЗЕМЕДЕЛИЕТО.....360

Екологизация и устойчиво развитие на селското стопанство

Prof. DSc. Shaban Nidal, Dr. Erika Andenna Dr. Kadhum Eman,
Dr. Luay Tailah
AGRONOMISTS JOB DON'T REDUCE NATURAL RESOURCES
TO MEET TODAY'S NEEDS WITHOUT COMPROMISING
THE NEEDS OF FUTURE GENERATION.....369

Доц. д-р Минка Анастасова – Чопева
РАВНИЩЕ НА СОЦИАЛНАТА УСТОЙЧИВОСТ
В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО 378

Доц. д-р Тихомир Личев
ДЕМОГРАФСКИЯТ ВЗРИВ“ И ГЛОБАЛНИТЕ КЛИМАТИЧНИ
ПРОМЕНИ.....386

Албена Симеонова, Пепо Петров
БИОЛОГИЧНОТО ЗЕМЕДЕЛИЕ В БЪЛГАРИЯ - СЪЩНОСТ
И ПРОБЛЕМИ. САНКЦИИ, ДОБРИ ПРАКТИКИ
И ИНОВАЦИИ.....392

Гл. ас. д-р Емил Николов
ИНТЕГРИРАНЕ НА КОРПОРАТИВНАТА СОЦИАЛНА
ОТГОВОРНОСТ В ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ КООПЕРАЦИИ.....403

Гл. ас. д-р Иван Маринов
УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО
В БЪЛГАРИЯ ЧРЕЗ ИМПЛЕМЕНТИРАНЕ
НА КОРПОРАТИВНАТА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ 410

Гл. ас. д-р Десислава Алексиева
ИНТЕРЕСИ В УПРВЛЕНИЕТО.....417

Гл. ас. д-р Елена Йорданова
ЕКОЛОГИЧНА ОТГОВОРНОСТ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ 423

Докторант Валерия Николаева
ИНТЕЛИГЕНТНО ПО ОТНОШЕНИЕ НА КЛИМАТА
ПРОИЗВОДСТВО НА КАРТОФИ.....428

Магистър Галина Мирчева
БАЛАНС МЕЖДУ ПРИРОДО-ЕФЕКТИВНО И МОДЕРНО-
ТРАДИЦИОННО СТОПАНСТВО
(по примера на смесено животновъдно-растениевъдно стопанство
в с. Петърница, общ. Долни Дъбник, обл. Плевен) 437

Студент Анета Врайкова
БИОРАЗНООБРАЗИЕТО И ПРЕХОДА КЪМ ПО-ЕКОЛОГИЧНА
ИКОНОМИКА 444

Студенти Радой Йосифов и Анета Врайкова
АНАЛИЗ НА ПРЕДЛАГАНИТЕ БИОПРОДУКТИ
В ХРАНИТЕЛНА ВЕРИГА БИЛЛА БЪЛГАРИЯ 450

Правни, исторически и социално-културни бариери на общата селскостопанска политика в Европейския съюз

PhD. Associate Professor Panagoreț Ioana, PhD. Associate Professor Panagoreț Dragoș, PhD. Lecturer Panagoreț Andreea
FOOD SAFETY POLICIES AND STRATEGIES IN ROMANIA 461

К.э.н., старший преподаватель Елена Сергеевна Шараг
ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ НА РАЗВИТИЯ
АГРОСЕКТОРА УКРАИНЫ 472

Доц. д-р Маруся Линкова
ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ИМПЕРАТИВИ И ФЛУКТУАЦИИ
В РАЗВИТИЕТО НА АГРОБИЗНЕСА 478

Доц. д-р Ирена Емилова
ЗА СОЦИАЛНАТА РОЛЯ НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ КООПЕРАЦИИ..486

Доц. д-р Николай Марков, доц. д-р Светослава Стойчева
НЕРАГЛАМЕНТИРАНИЯ ТРУД – СОЦИАЛЕН ДЪМПИНГ
В ЖИВОТНОВЪДСТВОТО.....491

Гл. ас. д-р Надежда Цветкова
ПРЕЗДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ДЕЙНОСТТА
НА ЗЕМЕДЕЛСКИЯ ПРОИЗВОДИТЕЛ-ПЧЕЛАР 502

Мирослав Маринов
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ
КООПЕРАЦИИ В УСЛОВИЯТА НА ЗАСИЛЕНА
КОНКУРЕНЦИЯ.....507

Доктор Георги Ангелов
ОЦЕНКА НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО И ВЪЗДЕЙСТВИЕТО
НА ПОДХОДА ЛИДЕР ВЪРХУ МЕСТНОТО РАЗВИТИЕ
ЗА ПЪРВИЯ ПРОГРАМЕН ПЕРИОД НА ПРСР (2007-2013).....513

Докторант Боряна Георгиева
ОСНОВНИ АСПЕКТИ И ПРОБЛЕМИ ПРИ ДЕФИНИРАНЕ
НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ В БЪЛГАРИЯ.....522

Докторант Росен Коцев
НЯКОИ ХАРАКТЕРИСТИКИ И ПРОБЛЕМИ НА СЕЛСКИТЕ
РАЙОНИ В КОНТЕКСТА НА АГРАРНИЯ СЕКТОР
В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ 529

Докторант Елена Ташкова
ДЕЙНОСТИ В РЕГИОНА НА ОБЛАСТ БЛАГОЕВГРАД/
ОБЛАСТНА ДИРЕКЦИЯ НА ДФ „ЗЕМЕДЕЛИЕ“ –
БЛАГОЕВГРАД 540

Докторант Цветан Марков
АНАЛИЗ НА СЪСТОЯНИЕТО НА ОБЕКТИТЕ НА
ИНДУСТРИАЛНА СОБСТВЕНОСТ В БЪЛГАРИЯ 548

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА
КОНФЕРЕНЦИЯ

**СЪСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМИ ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО
И РАЗВИТИЕТО НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО**

Свищов, 4 октомври 2019 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 35 години от създаването на катедра „Аграрна икономика“ и е част от научните форуми, отбелязващи 83 годишнината на Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов

ISBN 978-954-23-1762-3

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов”
Свищов, ул. Градево № 24

СПЕЦИФИЧНИ ОСОБЕНОСТИ ПРИ КАЛКУЛИРАНЕТО И ОЦЕНКАТА НА ЗЕМЕДЕЛСКАТА ПРОДУКЦИЯ

Доц. д-р Иванка Димитрова,
Русенски университет „А. Кънчев“
Д-р Диана Янкова[1],
Счетоводна кантора „Клуб 5“ ООД – Русе

Резюме: *Оценяването, със своята неизбежна приложимост за счетоводни, финансови и управленски цели, определя актуалността на разглежданата проблематика. Калкулирането е процес на систематизиране на разходите и определяне себестойността на продуктите. Правилното установяване на разходите за даден продукт е от основно значение за обосновани решения по ценообразуването, за ефективно използване на ресурсите на предприятието, за повишаване на неговата ефективност и конкурентоспособност. В доклада се разглеждат и систематизират особеностите при калкулиране себестойността на земеделската продукция и нейното оценяване и се очертават възможности за решаване на някои от проблемите в тези процеси.*

Ключови думи: *земеделска продукция; разходи; калкулиране; себестойност; оценяване; признаване; справедлива стойност; приходи/разходи от оценка по справедлива стойност.*

Въведение

Калкулирането е процес на систематизиране и обобщаване на разходите за обособена дейност и способ за определяне себестойността на продуктите на труда. Правилното калкулиране на себестойността е от основно значение за вземане на обосновани управленски решения, свързани с: ценообразуването, ефективното използване на ресурсите в предприятието, повишаването на неговите финансови резултати и конкурентоспособност. Оценяването е възможно да се базира на калкулирането, което не се предписва от приложимите в земеделската дейност счетоводни стандарти. Това стои в основата на множеството дискусии около признаването и оценяването на земеделската продукция.

[1] Участието на авторите в разработката е както следва: доц. д-р Иванка Димитрова – резюме, въведение, изложение (параграф 3), заключение; д-р Диана Янкова - изложение (параграфи 1 и 2).

Целта на настоящия доклад е, въз основа на разглеждане и систематизиране на *особеностите при калкулирането на себестойността на земеделската продукция и при нейното оценяване*, да се ***очертаят възможности за решаване на някои от проблемите*** в тези процеси.

Поставената цел се реализира чрез изпълнение на следните **задачи:**

- представяне на нормативната уредба, касаеща калкулирането и оценяването на земеделската продукция;
- систематизиране на различните видове калкулиране себестойността на земеделската продукция;
- разглеждане оценяването на земеделската продукция при първоначалното и последващото ѝ признаване.

Изложение

Нормативна уредба

Съгласно Закона за счетоводството предприятията съставят финансовите си отчети на базата на Националните или Международните счетоводни стандарти. Счетоводното отчитане и оповестяванията, свързани със селскостопанската/земеделската дейност, се регламентират в Национален счетоводен стандарт 41 *Селско стопанство* (СС 41) и Международен счетоводен стандарт 41 *Земеделие* (МСС 41). В тези стандарти, по отношение оценяването на продукцията, се прави препратка към СС 2 *Отчитане на стоково-материалните запаси* (СС 2) и МСС 2 *Материални запаси* (МСС 2).

В СС 41 *Селско стопанство* и МСС 41 *Земеделие* понятията за получената готова продукция, съответно селскостопанска и земеделска, са различни. В настоящия доклад се използва „земеделска продукция“ като вид краткотраен актив с биологичен характер. Земеделската продукция бива основна и допълнителна. Основна продукция е тази, за която е създадено производството. Допълнителната продукция се получава като съпътстващ продукт при производството на основната продукция, не е несъществена и, в много случаи, с незначителна стойност. Няма точни критерии за разграничаване на двата вида продукция.

Разглежданата проблематика е дискусионна, което се определя от: различията в СС 41 и МСС 41, възможността да се променя приложимата счетоводна база, липсата на критерии за разграничаване на основната от допълнителната продукция, признаването и оценяването на земеделската продукция, методите за разпределяне на разходите между отделните видове основна продукция, начините на отчитане на

разликите между себестойността и справедливата стойност и т.н. (Аверкович, Герганов, 2004; Българенска, 2016; Велчева, Димитрова, 2008; Герганов и др., 2007; Минев, 2016; Михайлова, 2018; Панчева, 2013; Симов, 2016; Тончев, 2016 и др.).

Калкулиране себестойността на земеделската продукция

Характерните особености на земеделското производство оказват влияние върху начина на установяване себестойността на земеделската продукция. Калкулациите се правят след завършване на сезона, т. е. след като производственият процес е приключил и реколтата е прибрана. Съобразно спецификата на производствения процес се срещат следните разновидности на калкулиране:

- при наличие на **един основен продукт** – *без* допълнителна продукция или *с* допълнителна продукция;
- при наличие на **два и повече основни продукти** – в края на общ производствен процес, с разделителни точки „общи и допълнителни разходи“ и „общ процес и многократно реколтиране“, като всеки един от видовете калкулиране може да бъде *без* допълнителна продукция или *с* допълнителна продукция.

Обект на калкулиране в земеделското производство е само ***основната земеделска продукция***. В много случаи производството на основна продукция се съпътства с добиването на допълнителна продукция, за която не се калкулира себестойност. Независимо от това, допълнителната продукция се оценява по нетна реализируема стойност[2]. С остойностената допълнителна продукция се намаляват натрупаните по дебита на сметка *Разходи за основна дейност (съответната подсметка и партида)* разходи по производството на земеделската продукция. При производствен процес с ***един основен продукт*** получената калкулационна сума на разходите се разделя на произведеното количество основна продукция. При производствен процес с ***два или повече основни продукти*** се формира себестойност на всеки един от тях, като калкулационната сума на разходите се разпределя между основните продукти и се разделя на тяхното количество.

Следователно, калкулирането на фактическата себестойност на основната земеделска продукция зависи от броя на видовете добита основна продукция, както и от това, дали нейното производство е съпътствано или не от допълнителна продукция. **Основните проблеми при калкулирането** в земеделското производство са:

[2] Нетната реализируема стойност е предполагаемата продажна цена в нормалния ход на стопанската дейност, намалена с разходите за завършване на производствения цикъл и с разходите по продажбата.

• *Определянето стойността на допълнителната продукция*

Поради съществуващите трудности при определяне на нетната реализируема стойност биха могли да се използват и **други начини** за оценяване на допълнителната продукция (Велчева, Димитрова, 2008):

- като % от общите производствени разходи, който може да бъде различен за отделните производства, по преценка на ръководството;
- като допълнителната продукция се приравнява към основната продукция по определен качествен показател;
- като стойността на допълнителната продукция в растениевъдството се формира от разходите по прибирането, балирането, дообработката, транспортирането, складирането и други.

• *Разпределянето на калкулационната сума на разходите между отделните видове основни продукти*

Използва се методът на разпределение на разходите, при който база за отнасянето им към основните продукти е тяхната реализируема стойност. По-точен и справедлив е коефициентният метод, но на практика е трудно приложим, тъй като изисква установяването на научнообосновани коефициенти, показващи дела на разходите по производството на отделните продукти (Велчева, Димитрова, 2008).

Оценяване на земеделската продукция

Първоначално оценяване

Съгласно СС 41 и МСС 41, при първоначалното признаване земеделската продукция се оценява по *справедлива стойност, намалена с предварително начислените разходи по продажбите.* Тази постановка на приложимите счетоводни стандарти е доста ***дискутирана*** (Аверкович, Герганов, 2004; Българенска, 2016; Герганов и др., 2007; Панчева, 2013 и други), тъй като справедливата стойност на една и съща продукция не е единна за всички производители и за цялата страна ***поради***:

- възможността за избор на подходящ начин за формиране на справедливата стойност – активен пазар или алтернативни подходи;
- липсата на активни пазари в страната, както и тяхната разпознаваемост;
- различните разходи по продажби.

Изследвания показват, че земеделската продукция на практика, при първоначалното ѝ признаване, се оценява по прогнозна (предполагаема) себестойност (Панчева, 2013; Тончев, 2017; Йорданов, 2019). За преодоляване на тези трудности и действителното приложение на „приложимите“ счетоводни стандарти от особено значение е доку-

ментирането като основа при изграждането и поддържането на счетоводната система с нейното призвание да осигурява аналитична и обобщена информация за текущото счетоводно отчитане и годишното приключване (Българенска, 2016).

Могат да се очертаят и други **проблемни области**, произтичащи от **първоначалното оценяване** по справедлива стойност:

- *Калкулирането, както и съответната счетоводна сметка за калкулиране на себестойността, не могат да изпълнят своите основни функции и предназначение.*
- *Финансовият резултат от основната дейност на предприятията се формиране **не** в момента на признаване на приходите, а в момента на признаване на разходите.*

До дебита на сметка *Разходи за основна дейност (съответната подсметка и партида)* са натрупаните разходи по производството на земеделската продукция. По кредита на същата сметка се отразяват:

- стойността на добитата допълнителна продукция;
- стойността на основната земеделска продукция ***по справедливи цени***;
- разликата между себестойността и справедливата стойност на заприходената основна земеделска продукция.

Тези разлики между себестойността и справедливата стойност се срещат под различни наименования – „ценови“ (Герганов и др., 2007), „оценъчни/стойностни“ (Тончев, 2017), както и се предлагат различни начини за приключване на сметка *Разходи за основна дейност* (Аверкович, Герганов, 2004; Велчева, Димитрова, 2008; Симов, 2002 и други).

Предложението за наименование на сметката, отчитаща разликите между себестойността и справедливата стойност, е *Разходи/Приходи от оценка на активи по справедлива стойност*. Счетоводното отчитане на тези разлики превръща сметка *Разходи за основна дейност*, от операционно-калкулационна сметка, в операционно-резултатна сметка, по която се формира, отчасти, резултатът от основната дейност на земеделските предприятия. Сметките *Разходи от оценка на активи по справедлива стойност* и *Приходи от оценка на активи по справедлива стойност* се приключват със сметка *Печалби и загуби от текущата година*.

Последващо оценяване

Последващото оценяване на земеделската продукция, на определени периоди и в края на отчетния период, се извършва съгласно

разпоредбите на СС 2 и МСС 2. Тук възникват някои **проблемни моменти**:

• *Приложимата счетоводна база*

- съгласно СС 2 оценката се извършва „по по-ниската от доставната и нетната реализируема стойност“;

- според МСС 2 оценката се извършва „по по-ниската от себестойността и нетната реализируема стойност“.

Докато предприятията, отчитащи дейността си съобразно Международните счетоводни стандарти имат определена яснота, то за отчитащите се по Националните счетоводни стандарти това не е така. Дискусионният въпрос тук е доставната стойност[3], т. е. историческата цена[4]. С какво трябва да се сравнява нетната реализируема стойност, за да се прецени дали следва да се отрази последващо оценяване – със себестойността или със справедливата стойност като форми на историческата цена? (Велчева, Димитрова, 2008; Българенска, 2016; Йорданов, 2019)

• *Определянето на нетната реализируема стойност*

Определянето на нетната реализируема стойност е труден и субективен процес. Навярно това е причината за установените резултати от проведени изследвания, че „значителна част от българските предприятия не извършват или извършват само привидна оценка на нетната реализируема стойност на наличната им продукция в края на периода.“ (Минев, 2016).

• *Счетоводното отчитане на обезценката на земеделската продукция*

Изискването за извършване на последващо оценяване показва, че то е само в посока на намаление (преоценката е под формата на обезценка, подоценка). В случая се използва сметка *608 Разходи от последващи оценки на активи*, чието приключване е дискусионно (Аверкович, Герганов, 2004; Велчева, Димитрова, 2008), като е единодушно мнението, че този разход не бива да влияе върху себестойността. Ако през следващ период има завишение на нетната реализи-

[3] Доставната стойност представлява сумата от всички разходи по закупуването и преработката, както и от други разходи, направени във връзка с доставянето на стоково-материалните запаси до сегашното им местоположение и състояние (материали, продукция, стоки, незавършено производство и др.).

[4] Историческата цена е цената, по която се оценяват и записват активите при тяхното придобиване или възникване, като тя може да бъде цена на придобиване, себестойност и справедлива цена.

руема стойност, то стойността на преоценените през предходния период активи се завишава до размера на направеното намаление.

Заключение

В резултат на разгледаните особености при калкулиране себестойността на земеделската продукция и при нейното оценяване могат да се формулират следните **изводи**:

1. Налице са трудности за приложението на СС 41 *Селско стопанство* и МСС 41 *Земеделие* поради липсата в страната на активен пазар за земеделската продукция, на който да се формира справедливата стойност по смисъла на стандартите.

2. За определянето на реална себестойност на земеделската продукция от особено значение е оценяването на допълнителната продукция и разпределението на калкулационната сума на разходите между отделните основни продукти.

3. Калкулирането при наличието на два или повече основни продукти изисква по-висока степен на аналитичност при отчитане на производствените разходи.

4. В практиката се използва прогнозна (предполагаема) себестойност, по която първоначално се признава земеделската продукция, а впоследствие се отчита отклонението ѝ от фактическата себестойност.

5. Последващата оценка на земеделската продукция, извършвана по СС 2 *Отчитане на стоково-материалните запаси* и МСС 2 *Материални запаси*, не би следвало да има отражение по сметка *Разходи за основна дейност*. В случаи, когато продукцията е призната по справедлива стойност – обезценката е на тази стойност.

ЛИТЕРАТУРА

Аверкович, Е., Г. Герганов. Счетоводно отчитане дейността на земеделските кооперации и сдружения. „Плутон-1“ – Пловдив, 2004.

Българенска, С. Подходи при определяне на справедливата стойност на биологичните активи и на селскостопанската продукция при първоначалното им признаване и при последващо оценяване на биологичните активи по справедлива стойност. Вестник „Седмичен законник“, бр. 32, 26 септ. - 2 октомври 2016.

Велчева, Й., И. Димитрова. Счетоводство на аграрния сектор (Методологични въпроси, казуси, тестове). Русе, 2008.

Герганов, Г. и др. Счетоводство на селското стопанство. „Икономика Прес“, София, 2007.

Йорданов, Д. Калкулиране себестойността на земеделската продукция. Списание „Актив“, бр. 7-8, 2019, стр. 3-10.

Минев, М. Последваща оценка на продукцията, създавана в промишлените и земеделските предприятия. Електронно списание „Икономика и компютърни науки“, бр. 3, 2016, стр. 63-81.

Панчева, Ст. Проблеми при групирането, признаването и оценяването на биологичните активи в аграрния сектор. Списание за наука „Ново знание“, година II, бр. 3, VII-IX 2013, стр. 56-63.

Тончев, И. Оценъчните разлики в селското стопанство, като резултат на модела на справедливата стойност. Списание „Бизнес посоки“, бр. 1, 2016, стр. 57-63.

Тончев, И. Проблеми при отчитането и оценката на биологичните активи и селскостопанската продукция. Автореферат, Варна, 2017.

Михайлова, Р. За някои несходства в регламентираните дефиниции в международен счетоводен стандарт 41 Земеделие и национален счетоводен стандарт 41 Селско стопанство. https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/01/247.pdf, посетен на 28.06.2019.

Симов, И. Счетоводно отчитане на зеленчукова реколта на база НСС 41 Селско стопанство. http://magazine.askana.com/ver_05/article.php?art_id=146, посетен на 24.06.2019.

Закон за счетоводството. http://trudipravo.bg/znanie-za-vas/72-usefullinfo/schetdan/923-zakon-za-schetovodstvoto, посетен на 31.07.2019 г.

Международен счетоводен стандарт 2 Материални запаси. http://balans.bg/205-mss-2-materialni-zapasi/, посетен на 31.07.2019 г.

Международен счетоводен стандарт 41 Земеделие. http://balans.bg/257-mss-41-zemedelie/, посетен на 31.07.2019 г.

Национален счетоводен стандарт 2 Отчитане на стоково-материалните запаси. http://trudipravo.bg/znanie-za-vas/2015-08-31-09-52-20/natzionalni-standarti/869-ss-2-otchitane-na-stokovo-materialnite-zapasi, посетен на 31.07.2019 г.

Национален счетоводен стандарт 41 Селско стопанство. http://trudipravo.bg/znanie-za-vas/2015-08-31-09-52-20/natzionalni-standarti/836-ss-41-selsko-stopanstvo, посетен на 31.07.2019 г.